

מערך שיעור

כבקרת רועה עדרו – על מנהיגות ומונהגים

אורך השיעור: 45 דקות

קהל יעד: חטיבה עליונה (י'-י"ב)

רקע למורה:

אנו חיים בתקופה בה ניתן לזהות בעולם בכלל ובישראל בפרט משבר מנהיגות מתמשך. ממשלות מתחלפות, ביקורת חריפה של הציבור ביחס לנבחריהם וחוסר יציבות שלטונית מעוררים את השאלה כיצד נוצרת מנהיגות משמעותית ויותר מכך איך בכלל ניתן למדוד את מושג המנהיגות.

בשיעור הקרוב נבקש לדון באתגר המנהיגות. נגדיר סוגים שונים של מנהיגות, נצמד בעקבותיו של משה רבנו מתוך רצון ללמוד מדמותו ונשאל מה תפקידנו כאזרחים וכציבור המקבל על עצמו מנהיגות מסוגים שונים.

פתיחה:

נעשה סבב בכיתה ונבקש מכל תלמיד/ה שם של דמות שהיא בעיניהם דוגמה למנהיגות טובה. את כלל השמות שהכיתה הביאה נכתוב על הלוח.

- מה הופך אדם למנהיג?

שלב א' – למידה

נחלק את הכיתה ל-3 קבוצות, כל אחת מהן תקבל הגדרה של סוג מנהיגות אחר¹, כל קבוצה תתבקש ללמוד יחד את הדברים ולאחר מכן להציג לכיתה את סוג המנהיגות עליו היא למדה [למורה: סוגי המנהיגויות מבוססות על מאמרו של ובר "הטיפוסים של סמכות ותיאום מחייב", סיכום של דבריו ניתן למצוא כאן].

לאחר הלמידה המשותפת נבקש מהכיתה לחלק את השמות שכתבו קודם על הלוח ל-3 קבוצות בהתאם לסוגי המנהיגות עליהם למדו כעת:

¹ הקטעים מתוך ידיעון "כבקרת רועה עדרו – על מנהיגות ומונהגים" שניתן לעיין בכולו כאן.

מערכ שיעור

מנהיגות רציונאלית - היא בעצם מנהיגות המבוססת על ה"סמכות החוקית". כלומר סמכות ההנהגה והשררה מוקנית מתוקף החוק המעניק להם את הסמכות לפקח, להחליט על מדיניות ולהוציאה אל הפועל. התוקף החוקי הוא זה המקנה את הסמכות. ברגע שעמד מועמד בקטגוריות שהחוק מחייב על מנת להתמנות לשררה - מקבל המנהיג את סמכויותיו. אותו חוק עשוי להסיר את הסמכויות מהמנהיג מתוקף תנאים וכללים שבמידה ויחולו - יפקיעו מהמנהיג את סמכויותיו באחת. בהקשר זה יש לחדד שמנהיגות רציונלית - חוקתית איננה אישית. החובה לציית למשטר היא מתוקף החוק, והמנהיג (מפעיל הסמכות בפועל) נעשה מנהיג באופן פורמלי - כלומר הסמכות להפעלת סמכויות המשטר נאצלת אליו מתוקף התקיימותם של תנאים חוקיים.

מנהיגות כריזמטית - זו מנהיגות ששואבת את הלגיטימיות שלה מאישיותו של המנהיג עצמו. הלגיטימיות של המנהיג צומחת מתוך מפגש עם כשרונותיו, הישגיו, פעולותיו ועם יכולתו לשווק אותם לציבור. כך כותב מקס וובר: "במקרה של סמכות כריזמטית, מצייתים למנהיג בעל הסגולה הכריזמטית באשר הוא, וזאת מכוח אמון אישי בו ובהתגלות שלו, בגבורתו או בסגולותיו המופתיות...". מנהיג כזה הוא מנהיג שנתפס כמי שניחן בסגולות פנומנאליות החורגות מטבע אדם רגיל, לדוגמא: יכולות אסטרטגיות, ניתוח וחשיבה היוצאות מגדר הרגיל. הלגיטימיות למנהיגות זו נובעת באופן ישיר מאמון באדם המסוים הזה שהוכיח את יכולותיו המופלאות.

מנהיגות מסורתית - מנהיגות זאת יושבת על קדושתה ועליונותה של מסורת משכבר הימים והיא מכירה בלגיטימיות של אלו המפעילים את הסמכות על פי המסורת. כלומר, ההנהגה מקבלת את תוקף הסמכות שלה מתוך האמונה וההכרה בכך שהנהגה זו נאמנה למסורת המקודשת. כאן קורה דבר מעניין נוסף, ישנה הכרה או אמונה בכך שהמנהיגים הללו נאמנים באופן מוחלט למסורת, כך שמתחדדת התפיסה המזהה בין המסורת לבין ההנהגה. לפיכך הנאמנות להנהגה עוברת להיות אישית: "ככל שאני נאמן להנהגה המסורתית כך אני נאמן למסורת עצמה".

- באיזה סגנון הנהגה משתמשים רוב המנהיגים אותם ציינו?
- מה ניתן ללמוד מהתוצאות על סוג המנהיגות שאנחנו כציבור רוצים?

שלב ב' - דמותו של משה

- באיזה סוג מנהיגות השתמש לדעתך משה רבנו?

לאחר איסוף של כמה תשובות מהכיתה נציג פסוקים ומאמרי חז"ל שנוגעים למשה רבנו וניתן לכיתה את ההזדמנות לומר איזה סוג מנהיגות אמירה כזו מבטאת ולמה [לא חייבים כמובן להתייחס לכל הדוגמאות ובהתאם לזמן ולמקום להשתמש גם בחלקן]. **למורה:** מגוון האמירות השונות מבקשות לתאר את משה כמנהיג יוצא דופן אשר הצליח להכיל בתוכו סוגי מנהיגות שונים ומגוונים.

1. "אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יִבְיֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפּוּטוּ הֵם"
2. "כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חזר

מערך שיעור

- נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן נמצאו ביד אהרן ארבעה ביד בניו שלשה וביד הזקנים שנים וביד כל העם אחד נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקן נמצא ביד הכל ארבעה"
3. "כָּל אֲשֶׁר-צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה, וְאֵל-כָּל-אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נֶלֶךְ. כָּכָל אֲשֶׁר-שָׁמַעְנוּ אֶל-מֹשֶׁה, כֵּן נִשְׁמַע אֵלָיךְ"
4. "אמר (הקב"ה): אדם שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, עתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי-תלים של הלכות. אמר לפניו: ריבונו של עולם, הראהו לי! אמר לו: חזור לאחור. הלך וישב לסוף שמונה עשר שורות, לא היה יודע מה הם אומרים. תשש כוחו. כיון שהגיעו לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מניין לך? אמר להם: הלכה למשה מסיני! נתיישבה דעתו"
5. "מֹשֶׁה קָבַל תּוֹרָה מִסִּינִי, וּמִסֵּרָה לַיהוֹשֻׁעַ, וַיהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים, וְזִקְנִים לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים מִסֵּרָה לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוּלָּה"
6. "יַעֲן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱלִי הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם"
7. "לפי שהייתה מרים מתנבאת ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל, כיון שנולד משה, נתמלא כל הבית אורה"
8. "הָאִישׁ מֹשֶׁה [עֲנִין] מָאֵד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה"
9. "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים"
10. "וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לְרֹדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּמָה עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדָעְנוּ מָה הָיָה לוֹ"

שלב ג' – עיבוד

נציג לכיתה את הסרטון על [דמותו המנהיגותית של משה רבנו](#)

- מה הסרטון גורם לך להרגיש?
- האם התחברת למשפט מסוים אותו שמעת?
- האם ניתן לקבוע בדיוק מהו כוח המנהיגותי של משה?

נשחק יחד משחק. נחלק לכיתה את הפיוט של רבי יוסף חיים מבגדאד (הבן איש חי) על משה רבנו ונבקש מהם לסמן כמה שיותר מאפיינים של הנהגה שהם מזהים בפיוט:

מערכ שיעור

חַנּוּנוּ יְהוָה חַנּוּנוּ בְּזָכוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ

מֹשֶׁה רַעֲיָא מְהִימָנָא שְׁרָתָה עָלָיו שְׂכִינָה
מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר חִי בְּאַרְצֵנוּ

שֵׁם מִצְרַיִם לְשִׁמָּה עָשָׂה בָּהֶם נִקְמָה
בְּכַח וְיָד רַמָּה מִשֵּׁם הוּא הוֹצִיאָנוּ

הוּא לְשִׁמִּים עָלָה נִצַּח מְלָאכֵי מַעְלָה
הִנְחִיל לָעָם סִגְלָה אֶת תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ

חִלָּה פָּנֵי ה' בְּעַמְדוֹ עַל הַר סִינִי
הִצִּיל אֶת עַם אֲמוּנֵי הָגֶן עַל אֲבוֹתֵינוּ

זָכַר צְדִיק לְבִרְכָּה בְּמִדַּת נִצָּח זָכָה
גַּם בְּכֹהֵנָה וּמְלוּכָה אֱלֹהִים עֲטָרָנוּ

קְדוֹשׁ צְדִיק וְעָנּוּ הִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו
גַּם לֹא כִהְתָּה עֵינָיו לֹא נָס לַחוֹ מִמֶּנּוּ

חַנּוּנוּ יְהוָה חַנּוּנוּ בְּזָכוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ

שלב ד' – סיכום

את סיכום השיעור נבקש להקדיש לתפקידנו כציבור וכאזרחים.

- מה תפקידו של ציבור אל מול המנהיגות?

למורה: ניתן להשתמש גם [בסרטון הזה](#) מתוך אתר יסודות שמבקש לדבר על היחס שבין ממלכתיות ואנרכיה ויכול לשמש טריגר טוב לדיון עם הכיתה ביחס לתפקיד האזרחים במדינה דמוקרטית.